

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

УДК 323.39:35.088.6

В. А. Гошовська,

д.політ.н., проф.,

завідувач кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,

директор Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів

Національної академії державного управління при Президентові України,

м. Київ

І. Г. Сурай,

д.держ.упр., с.н.с., доц.,

професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту

Національної академії державного управління при Президентові України,

м. Київ

ЕЛІТОЛОГІЗАЦІЯ ПРОГРАМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Обґрунтовано необхідність елітологізації програм професійної підготовки магістрів державного управління та практичні пропозиції щодо запровадження навчальної дисципліни “Елітознавство”.

Ключові слова: еліта, державне управління, елітологія, елітознавство, елітологізація програм, професійна підготовка, магістр державного управління.

У період кризи, а тим більше в періоди системних криз, будь-яка країна потребує лідерів – лідерів змін. Лідери, які спроможні не тільки вивести суспільство із кризових смуг, а й надати “дихання” її повноцінному розвитку, повинні мати елітні якості. Тобто бути справжньою елітою, елітою не тільки за альтиметричним критерієм, а обов’язково в поєднанні з аксіологічним (ціннісним).

Сучасній Україні конче необхідна справжня еліта в державному управлінні.

Як відомо, формування елітної особистості – тривалий еволюційний процес, частиною якого виступає навчання: безперервне і постійне. Серед особливостей формування еліти в державному управлінні – професійне навчання. Отже, елітологізація програм професійної підготовки магістрів державного управління як напрям формування еліти в державному управлінні України є сьогодні важливим практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що тема підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в системі державного управління та,

зокрема, державної служби не нова і досліджувалася такими відомими науковцями, як: С. Сербогін, Н. Гончарук, М. Білинська, Ю. Ковбасюк, В. Князев, В. Луговий, Н. Нижник, Т. Пахомова, М. Пірен та ін. Проте на практиці сучасні програми професійної підготовки магістрів державного управління потребують посилення їх елітологічної складової, що зумовлює необхідність науково обґрунтованих і водночас практико спрямованих пропозицій.

Метою статті є обґрунтування необхідності елітологізації програм професійної підготовки магістрів державного управління та відповідних практико спрямованих пропозицій.

В Україні знання про еліту обов'язково надають під час підготовки політологів і соціологів, а також інших фахівців, що отримують вищу освіту, зокрема, під час опанування:

– теми “Політична еліта. Політичне лідерство” нормативної навчальної дисципліни “Політологія” (різні факультети, в т.ч. кібернетики, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка; галузь знань 0301 – соціально-політичні науки, напряму підготовки 6.030401 правознавство, юридичний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка; Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького);

– навчальної дисципліни “Політична еліта” згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” напряму підготовки “Політологія” за спеціальністю 23.00.00. “Політологія” (напряму підготовки політологія 7.040301 шифр галузі 0403, філософський факультет);

– теми “Психологічні аспекти формування та особливості функціонування політичної еліти” нормативної навчальної дисципліни “Політична психологія” згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, “магістр” (Міжрегіональна академія управління персоналом);

– навчальної дисципліни “Теорія та дослідження еліт” для студентів спеціальності 6.030101 “соціологія” (напряму підготовки 0301 “Соціально-політичні науки”, спеціалізація “Політична соціологія”, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

Головним державним вищим навчальним закладом України з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування визначено Національну академію державного управління при Президенті України (далі – Національна академія). Її місія – формування сучасної управлінської еліти України; розвитку професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; науковому супроводі державно-управлінських реформ [3].

Сьогодні Національна академія реалізує освітньо-професійні програми на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра напряму “Державне управління” за 11 спеціальностями (“Державне управління”, “Управління суспільним розвитком”, “Публічна політика та управління”, “Регіональне управління”, “Міське самоврядування”, “Публічне адміністрування”, “Державне управління у сфері охорони здоров'я”, “Державне управління у сфері освіти”, “Державне управління у сфері національної безпеки”, “Електронне урядування”, “Парламентаризм та парламентська діяльність”) і 53 спеціалізаціями.

Програми підготовки магістрів напряму “Державне управління” базуються на філософії державної служби, орієнтованої на ефективну й продуктивну реалізацію

стратегічних цілей, завдань і функцій держави, суспільне благо, дотримання політичного нейтралітету, реалізацію принципів законності та порядку, забезпечення конституційних прав і свобод людини, надання громадянам якісних послуг, усвідомлення особистої відповідальності за втілення політики реформ, соціальної справедливості в суспільстві.

Ці програми передбачають поєднання глибокої теоретичної підготовки з набуттям практичного досвіду державного управління. У професійному навчанні слухачів значна увага приділяється таким питанням, як аналіз державної політики, стратегічне планування, технології управління й прийняття управлінських рішень, менеджмент організацій, механізми управлінського спілкування, етика державного службовця, стиль роботи керівника, організація управлінської праці в державному управлінні тощо. Програми базуються на між- та багатодисциплінарній моделі підготовки. Слухач обирає одну з них, залежно від сфери своїх професійних інтересів. Програмою передбачено обов'язкові та факультативні навчальні дисципліни.

Зауважимо, що в Національній академії деякі питання еліт розглядаються під час вивчення:

– вибіркової навчальної дисципліни “Лідерство та управлінська еліта” (спеціалізація “Сучасні механізми управління суспільним розвитком” спеціальність “Управління суспільним розвитком” – кваліфікація: магістр суспільним розвитком), що є однією з дисциплін з чотирьох спеціалізацій названої спеціальності;

– вибіркової навчальної дисципліни “Політичні еліти та політичне лідерство” (спеціалізація “Політико-правова діяльність” спеціальність “Парламентаризм та парламентська діяльність” – кваліфікація: магістр державного управління), що є однією з дисциплін з трьох спеціалізацій названої спеціальності та, зверніть увагу, однієї з десяти програм підготовки магістрів державного управління [1].

Тобто, у програмах підготовки магістрів державного управління [1], які мають бути спрямовані на формування й розвиток еліти в державному управлінні, відсутній елітологічний блок, який, на нашу думку, має бути в нормативній частині і представлений навчальною дисципліною “Елітологія” або “Елітознавство”.

Зазначимо, що в Україні елітологія як наука ще проходить етап свого становлення, але світовим співтовариством протягом тисячоліть напрацьовано велику кількість теорій, концепцій і практик формування й функціонування еліти в державному управлінні. І цими знаннями й практиками мають володіти ті, хто займає найвищі посади в сучасній системі державного управління.

З огляду на те, що в Україні ще не виокремилася наука елітологія, насамперед з причини недостатньої розробленості проблемних питань еліти в державному управлінні сучасними науковцями [4, с. 276], сьогодні більш впевнено можна говорити про елітознавство. Елітознавство – сфера знань, що може сприйматися як частина науки елітології; навчальна дисципліна (українська новація, кафедра парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії, 2014 р.).

Зазначимо, що кафедрою парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії під час науково-дослідних робіт у 2013-2014 роках обґрунтовано доцільність навчальної дисципліни “Елітознавство” як нормативної в програмах професійної підготовки магістрів державного управління, напрацьовано матеріал для цієї дисципліни, розроблено начальну, робочу навчальну програму та методичні рекомендації для опанування “Елітознавства” як факультативної дисципліни програми професійної підготовки магістрів державного управління за спеціальністю

“Парламентаризм та парламентська діяльність”, а також її практично апробовано у грудні 2014 р. У 2013 р. вийшов друком перший в Україні підручник “Елітознавство”, підготовлений науко-педагогічними працівниками кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії за загальною редакцією В. Гошовської, який рекомендовано Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів.

Започаткування навчальної дисципліни “Елітознавство” для слухачів магістерської програми за напрямом підготовки 1501 “Державне управління” у 2014 р. як факультативної зі спеціальності 8.15010012 “Парламентаризм та парламентська діяльність” здійснено відповідно до наказу президента Національної академії державного управління при Президентові України від 26 травня 2014 р. № 159. Метою цієї дисципліни є формування еліти в державному управлінні, зокрема їх громадянських та управлінських компетентностей на основі елітологічних знань, цінностей і лідерства.

Об’єктом вивчення є еліта як багатоаспектне явище. Предметом вивчення дисципліни “Елітознавство” є різноаспектні знання про еліту в державному управлінні та особливості й механізми її формування на основі елітологічних знань, цінностей і лідерства.

Дисципліна “Елітознавство” має міждисциплінарний характер. Вона інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей: елітологічних, державноуправлінських, філософських, політологічних, соціологічних, юридичних, економічних, психологічних тощо. За формами та методами проведення занять “Елітознавство” – це дисципліна тренінгового типу, вона насичена практичними вправами та психологічними тестами, іншими активними методами навчання. Її проведення в останню навчальну сесію дозволяє закріпити у слухачів знання, уміння та навички, отримані протягом усього періоду навчання за магістерською програмою, а також у комплексі з новими, елітологічними, знаннями, уміннями та навичками сприяє формуванню елітної особистості слухача.

Зокрема, підчас опанування навчальної дисципліни “Елітознавство” слухачі отримують комплекс знань щодо:

– теоретичних основ елітології та елітознавства: співвідношення основних понять; основні теоретичні підходи до розкриття сутності й визначення поняття “еліта в державному управлінні”; стратифікаційний, аксіологічний, альтиметричний, моністичний та інші підходи, що розкривають сутність еліти в державному управлінні; складові аксіологічного критерію елітності; цінності, які повинні бути притаманні еліті в державному управлінні;

– історіографічних основ елітології та елітознавства: розвиток уявлень про еліту, її місце, роль та способи формування від проелітних вчень стародавнього світу до елітологічних вчень ХІХ – початку ХХІ століття;

– методологічних основ елітології та елітознавства: підсистеми методології (методологія науки, методологія наукового дослідження, методологія практичної діяльності); методологія дослідження еліти в державному управлінні, теоретико-методологічні аспекти формування й розвитку еліти в державному управлінні як еволюційного процесу.

– сутності сучасного лідерства в державному управлінні; сутності моделі оцінки менеджменту в організаціях, що фінансуються з державного або муніципального бюджету, сутності емоційного інтелекту та емоційного лідерства в державному управлінні;

– особливостей формування й розвитку еліти в державному управлінні різних країнах світу, зокрема країн Європейського Союзу.

Значна частина теоретичного матеріалу має бути опанована слухачами самостійно до аудиторного заняття, під час якого лише уточнюються окремі теоретичні положення та відбувається їх активне обговорення в міні-групах та разом всією групою.

Під час практичних занять у слухачів мають сформуватися уміння застосовувати критерії елітності в державному управлінні, оцінювання лідера та інституції в державному управлінні, використовувати в Україні кращий зарубіжний досвід формування й розвитку еліти в державному управлінні, формування й розвитку еліти в державному управлінні, а також навички:

- визначати еліту в державному управлінні за різними критеріями;
- формувати цінності; визначати особисті цінності, систему цінностей, які конструктивно впливають на ефективність здійснення функцій державного управління; визначати спільно цінності колективу – організації в системі державного управління, або його окремого підрозділу;
- самоаналізу емоційного інтелекту; визначати вплив емоцій на прийняття рішень та ефективність роботи в органах державного управління;
- сприяти формуванню та укріпленню морально-ціннісних основ поведінки лідера, його особистісно-моральної відповідальності;
- аналізу світового досвіду формування й розвитку еліти в державному управлінні та виокремлення особливостей, чинників та позитивних моментів, які можна використати в Україні;

– застосування елітологічних знань у державному управлінні України, зокрема щодо принципів та механізмів формування еліти в державному управлінні України.

Отримані знання, уміння та навички є важливими для якісного здійснення функцій державного управління, зокрема на керівних посадах у системі державного управління і сприятимуть служінню Україні шляхом доброчесності та поваги, коли керівник інтегрує цінності та етичні норми та особистою поведінкою їх демонструє, показує приклад відданості ідеї служіння, позитивно мислить, вчить та навчається від інших, надихає інших до прагнення досконалості, розвиває взаємодію персоналу, заохочує відкриті конструктивні стосунки між працівниками, довіряє і слугує прикладом довіри для інших, ефективно управляє персоналом та організовує роботу колективу.

Формування зазначених компетентностей відповідає таким кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій [2]:

8 рівень – здатність розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики;

9 рівень – здатність визначати та розв’язувати соціально значущі системні проблеми в певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій.

Згідно з навчальним планом, бюджет навчального часу на вивчення дисципліни “Елітознавство” становить 60 год. Для денної форми навчання: лекції – 6, практичні заняття – 14, самостійна та індивідуальна робота слухача – 40. Для заочної форми навчання: лекції – 4, практичні заняття – 8, самостійна та індивідуальна робота слухача – 48.

До змісту дисципліни “Елітознавство”, у межах дозволеного бюджету часу, запропоновано включити такі теми та питання:

1. Теоретико-методологічні основи елітознавства: *Елітознавство як навчальна дисципліна*. Елітологія та Елітознавство: співвідношення понять, місце серед інших галузей науки та навчальних дисциплін. *Теоретичні основи елітології та елітознавства*. Загальні підходи до поняття “еліта”. Класики елітології. Сучасні наукові підходи до визначення поняття “еліта в державному управлінні”. Стратифікаційний, аксіологічний, альтиметричний, моністичний та інші підходи, що розкривають сутність еліти в державному управлінні. Співвідношення понять: політична еліта, політико-управлінська еліта, управлінська еліта, адміністративно управлінська еліта, державно-управлінська еліта; глобальна та національна еліти, тощо. *Історіографічні основи елітології та елітознавства*. Розвиток уявлень про еліту, її місце, роль та способи формування від проелітних вчень стародавнього світу до XIX століття: проелітні вчення стародавнього світу; елітарні ідеї ранньої античності; елітологічна спадщина середньої та пізньої античності; середньовічні уявлення про елітне та елітність (VI–XIII ст.); основні концепції доби відродження (XIV–XV ст.); знання про еліту в епоху Просвітництва (XV–XVIII ст.). Елітологічні вчення XIX – початку XXI століття. *Методологічні основи елітології та елітознавства*. Три підсистеми методології: методологія науки, методологія наукового дослідження, методологія практичної діяльності. Методологія дослідження еліти в державному управлінні. Теоретико-методологічні аспекти формування й розвитку еліти в державному управлінні як еволюційного процесу.

2. Критерії елітності в державному управлінні: Основні критерії елітності в державному управлінні. Альтиметричний критерій елітності в державному управлінні. Класифікація еліти в державному управлінні за альтиметричним критерієм. Аксіологічний критерій елітності в державному управлінні. Цінності еліти в державному управлінні. Характеристика еліти в державному управлінні за аксіологічним критерієм.

3. Лідерство еліти в державному управлінні: Сучасне лідерство. Особливості лідерства еліти в державному управлінні. Сутнісні моменти сучасного лідерства в державному управлінні (лідерство особистості, лідерство інституції, лідерство як вищий рівень управління). Особистісно-інституційний вимір лідерства в державному управлінні. Сутність моделі оцінки менеджменту в організаціях, що фінансуються з державного або муніципального бюджету (Common Assesment Framework – CAF) та, яка розроблена Європейським інститутом адміністративного управління (ЕІРА) під егідою Єврокомісії. Емоційне лідерство в державному управлінні. Самоаналіз емоційного інтелекту.

4. Формування та розвиток еліти в державному управлінні: *Зарубіжний досвід формування й розвитку еліти в державному управлінні*. Особливості формування й розвитку еліти в державному управлінні Франції, Канади, Німеччини та інших країн. Можливості використання кращого зарубіжного досвіду формування й розвитку еліти в державному управлінні в Україні. *Формування еліти в державному управлінні України*. Місія сучасної еліти в державному управлінні України. Принципи формування еліти в державному управлінні України. Механізми формування еліти в державному управлінні України.

Як відомо, нормативні навчальні дисципліни мають більший обсяг (від трьох) кредитів, відповідно виникає можливість більш повно розкрити різні аспекти елітології.

Елітологізація програм професійної підготовки магістрів державного управління зумовлена тим, що ці магістри будуть реалізовувати свої знання, уміння, навички на найвищих посадах в державному управлінні (політичні посади, посади державної

служби тощо) і тому повинні мати наукове підґрунтя для своєї діяльності в системі державного управління з урахуванням знань про еліту. Опанування елітологічного блока навчальних дисциплін спрямовано на формування якостей еліти у магістрів державного управління. Так, навчальна дисципліна “Елітознавство”, введена в Національній академії у 2014-2015 навчальному році як факультативна, має на меті формування еліти в державному управлінні, її громадянських та управлінських компетентностей на основі елітологічних знань, цінностей і лідерства.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку мають стосуватися удосконалення програм професійної підготовки магістрів державного управління з посиленням елітологічного блока дисциплін.

Література:

1. Навчальний план / Національна академія державного управління при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua>
2. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про національну академію / Національна академія державного управління при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua>.
4. Сурай І. Г. Формування та розвиток еліти в державному управлінні: історія, методологія, практика : монографія / І. Г.Сурай. – К. : ЦП “КОМПРИНТ”, 2012. – 332 с.

Hoshovska V. A., Surai I. H. Elitologization of programs for professional training of Masters of Public Administration.

The paper emphasizes the need for elitology professional training programs for Masters in Public Administration and the practical recommendations for academic discipline “Elitology” can be launched.

Key words: elite in public administration, elitology, elitology programs, professional training, Master in Public Administration.

Надійшла до редколегії 22.01.2015 р.

УДК 35.078.7

С. В. Белай,

к.військ.н., с.н.с.,

докторант Національної академії Національної гвардії України,

м. Харків

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МОНІТОРИНГУ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Розглянуто метод сценаріїв у державній підготовці фахівців з моніторингу та врегулювання кризових явищ соціально-економічного характеру. Визначено порядок розрахунку пріоритетів навчальних дисциплін на прикладі розгляду типових кризових ситуацій за допомогою МАІ шляхом проведення експертного оцінювання.

Ключові слова: кризові явища, державне управління, державний механізм підготовки фахівців.